

Kupán Árpád, *Francmasonii în Oradea. Notații istorice*, Editura Convex, Oradea, 2018, 208 p.

Kupán Árpád este cunoscut în istoriografia orădeană pentru mai multe lucrări de istorie locală¹. Volumul monografic privind organizațiile francmasonice orădene și activitatea lor a fost publicat pentru prima dată în limba maghiară în anul 2004, la Editura Societății Ady din Oradea, cu titlul „Szabadkőművesek Nagyváradon”. Traducerea în limba română aparține avocatului Ștefan Herchi, această variantă fiind lansată în anul 2019.

Volumul începe cu un preambul și un cuvânt introductiv, primul semnat de Biró Béla, respectiv Kupán Árpád. Aria temporală a studiului privește, în cea mai mare parte, sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, o perioadă de dezvoltare urbanistică și umană a Oradei. Urbea este văzută, aici, de către Biró Béla, drept „unul din centrele luptei intelectuale din Europa centrală și estică”. Argumentul este susținut de autorul cărții, care precizează încă din introducere că francmasoneria orădeană era între cele mai puternice din Ungaria. Scopul cercetării îl reprezintă aflarea datelor cu privire la apariția și dezvoltarea mișcării francmasonice în Oradea, fără a se intra în detalii privind ceremonii și ritualurile specifice, cum arată autorul.

Cartea este structurată pe mai multe capitole, informațiile curgând dinspre general către particular, respectiv cronologic. Lucrarea a fost construită pe baza unei bibliografii cuprinzând lucrări generale și specifice, privind istoria francmasoneriei ungare și transilvane și istoria Oradei, documente de arhivă, inclusiv corespondență, literatură francmasonă (între care longeviva Publicație Oficială a Marii Loji Simbolice din Ungaria, „Kelet”), dar și presă (din presa locală interbelică a fost consultată doar cea maghiară).

Caracterul secret și ocult al francmasoneriei este leitmotivul istoriei mișcării, pe care Kupán Árpád o începe din antichitate și o duce rapid către epoca modernă, cu precizarea că „adevărata istorie” a sa a început în Anglia anilor 1700. Francmasonii englezi, exponenți ai burgheziei, se întâlneau în cârciumi și restaurante, iar în 1717 au decis înființarea mării loje conduse de un mare maestru. Următoarele decenii au însemnat înființarea de loje în Europa Occidentală, iar apoi în America de Sud, în plină luptă a națiilor pentru libertate. Revoltele erau conduse de masoni, inclusiv Horea în Transilvania și Tudor Vladimirescu în Țara Românească fiind membri ai lojelor. Pașoptismul intră și el în aceeași serie. La începutul secolului XX, în toată Europa, francmasonii s-au poziționat împotriva regimurilor imperiale, respectiv pro drepturile omului. Kupán Árpád ne oferă și o perspectivă cantitativă a prezentului: din cei circa cinci milioane de membri ai lojilor masonice, patru milioane trăiesc în America. Totodată, respinge ideea că masoneria ar fi (fost) o „organizație ocultă”.

Primele loji transilvănene au fost înființate în Brașov și Sibiu, urmate de altele în Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, în toate orașele importante. A existat și o lojă regională a Ardealului. Loja din Miercurea Ciuc avea ca scop „răspândirea moravurilor și cunoștințelor folositoare”, iar cea din Cluj a fost creată „în vederea dezvoltării științelor naturii”. Membri erau oameni de afaceri, bancheri, avocați, medici, funcționari publici, profesori.

Oradea a avut mai multe loji: Probitate (1790-1792), Regele László (1876-1920), Bihor (1913-1937), Emanoil Gojdu (1922-1937). Membrii erau majoritar evrei, apoi maghiari, având scop cultural, educațional și caritabil. Loja orădeană László Király a crescut accelerat după 1878, primind în rândul său persoane cunoscute precum arhitectul Rimanóczy Kálmán senior, farmacistul Molnár Lajos, industriașul Brüll Sámuel. Cei câteva zeci de membri derulau „activități intelectuale” (discursuri, educație, însușirea catehismului francmasonic), dar și

¹ Dintre acestea amintim: *Hűség és helytállás : Biharszentjánosi krónika* („Loialitate și credință: istoria Sântionului”), Varadinum Script Kiadó, 2008; *Párhuzamos életrajzok: nagyvárad egykori hírességei* („Biografii paralele: foste celebrități din Oradea”), Europrint, 2010; *A mozi évszázada Nagyváradon* („Un secol de cinema în Oradea”), 2007; *Nagyvárad nagy változásainak vezéregyéniségei : a városépítő Rimler Károly ; a városmentő dr. Soós István polgármester* („Liderii marilor schimbări din Oradea: clădirea orașului sub Rimler Károly; viața orașului sub primarul dr. Soós István”), Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, 2012

acțiuni de caritate, de pildă îmbrăcarea copiilor săraci și înființarea cantinei săracilor.

Kupán Árpád leagă dezvoltarea lojii orădene de existența Marii Loji Simbolice ungare, de colaborarea internațională între loji, dar și de crearea, de către loja László Király, a lojii clujene. Autorul are în vedere perioadele de prosperitate, dar și de criză a mișcării francmasonice orădene. Etapa de dezvoltare antebelică a culminat cu inaugurarea sediului lojii, în 1902, în capătul dinspre oraș a Parcului Rhédey, în care, după doi ani, avea loc ședința itinerantă cu reprezentării a 16 loji din Ungaria. Prin astfel de exemple, autorul scoate în evidență importanța majoră a lojii orădene.

Implicarea lojii orădene în viața politică, socială, economică și culturală este susținută prin apelarea la articolele de presă, Kupán Árpád exemplificând cu înființarea Societății pentru Științe Sociale, colaboarea cu asociația Holnap, preocuparea pentru dezvoltarea educației populare, respectiv crearea unei comisii având sarcina de a pregăti proiectul înființării unei universități din Oradea. Legăturile cu partidele politice, în special în timpul Primului Război Mondial, au fost și ele amintite, aici fiind vorba atât despre loja László Király, cât și de loja Bihar.

Kupán Árpád merge cu istorisirea până în perioada interbelică, când au funcționat în paralel lojile de limbă maghiară, respectiv de limbă română, la care s-a adăugat loja evreiască Jezirah. Are în vedere organizarea lor, însă unele date sunt preluate din texte memorialistice, surse cu o acuratețe mai redusă. O atenție anume a fost acordată violențelor din timpul congresului studentesc din decembrie 1927, pe care autorul le numește pogrom, deși în realitate nu a fost înregistrat niciun deces. Zece ani mai târziu, francmasoneria a fost interzisă în România, iar lojile au fost dizolvate. În finalul cărții au fost incluse câteva date privind reînființarea Marii Loji Naționale a României după căderea regimului comunist, urmate de un tabel al tuturor lojilor care au funcționat în Transilvania și o listă a membrilor lojelor orădene în anii '20.

Din păcate, nu toate citările, unele cu mai multe paragrafe, au menționat sursa, probabil din eroarea autorului. De remarcat faptul că traducătorul a efectuat studii suplimentare în procesul traducerii, respectiv a identificat și explicat termeni și concepte masonice, separat de trimerile bibliografice. O notă negativă a volumului este dată de problemele de tehnoredactare: lipsa unor alineate și erori de tastare și ortografie, iar unele intertitluri au rămas pe ultimul rând al paginii. O poezie nu a fost tradusă, probabil din rațiuni de a evita alterarea textului/ritmului versurilor și a rămas în limba maghiară. Volumul se încheie cu un indice de nume, refăcut în urma traducerii cu noile pagini, dar din care au fost omise câteva trimeri față de indicele original.

Lucrarea reprezintă o bibliografie necesară, ea umple un gol istoriografic, iar pentru Oradea arată nu o istorie izolată, ci un element de legătură între mai multe aspecte ale vieții cotidiene: politică, economie, social.

Cristian CULICIU

Niall Ferguson, *Piața și Turnul-Rețele. Ierarhii și lupte pentru putere*, Editura Polirom, Iași, 2018, 440 p.

Niall Ferguson este un eminent istoric, cercetător și profesor la Harvard, Stanford și alte institute academice de mare calibru. Este autorul unor extraordinare lucrări de istorie comparată a civilizațiilor (*Civilizația.Vestul și Restul- apărută la editura Polirom*); a redactat o prodigioasă biografie dedicată lui Henry Kissinger, carte netradusă încă în română, și o serie de alte cărți ce au ca preocupare istoria Imperiului Britanic, istorie a banilor sau, nu mai puțin interesanta lucrare despre familia Rotschild. Ferguson este un spirit conservator, lucid, deosebit de articulat, cu o capacitate de analiză și sinteză globală, diseminare a unor amănunte ce fac parte dintr-un angrenaj istoric, economic sau social. Are niște certe calități de a putea vedea atât fenomenul general cât și amănuntul în aparență cel mai nesemnificativ.

Piața și Turnul-Rețele. Ierarhii și lupte pentru putere, carte a lui Niall Ferguson, apărută la Polirom în 2018, are misiunea de a destructura și analiza acest complex binom rețea-ierarhie,